

**ПРАБЛЕМА КЛАСІФІКАЦЫІ ПАСОЛЬСКА-
ДЫПЛАМАТЫЧНАЙ ДАКУМЕНТАЦЫІ ПРЫ ДАСЛЕДАВАННІ
АРГАНІЗАЦЫІ ЗНЕСНЯЙ ПАЛІТЫКІ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА
ЛІТОЎСКАГА Ё КАНЦЫ XV – СЯРЭДЗІНЕ XVI СТ.**

Мікалаева Л.В.

кандыдат гістарычных навук, дацэнт
*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Беларусь*

Пры даследаванні праблемы арганізацыі знешняй палітыкі Вялікага Княства Літоўскага (далей – ВКЛ) у канцы XV – сярэдзіне XVI ст. важнае месца займаюць пісьмовыя крыніцы дакументальнага характару. У іх складзе прынята выдзяляць тры групы: заканадаўчыя крыніцы, актавыя крыніцы і матэрыялы справаводства.

Пры вывучэнні пытанняў знешняй палітыкі ВКЛ складана пераацаніць значэнне матэрыялаў “Літоўскай Метрыкі” – архіўнага фонда, які ўтрымлівае дакументацыю справаводства канцылярыі ВКЛ сярэдзіны XV – канца XVIII стст. Як вядома, частка рукапісных кніг-копій матэрыялаў велікакняжацкай канцылярыі захоўваецца ў Расійскім дзяржаўным архіве старажытных актаў у Маскве (фонд 389), а іх фільмакопіі даступныя для аичынных даследчыкаў у Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі ў Менску (фонд КМФ-18).

“Метрыка” ВКЛ – комплексная крыніца, якая складаецца з копій тэкстаў разнастайных дакументаў, у тым ліку і пасольска-дыпламатычных, што выдаваліся канцылярыяй ВКЛ з сярэдзіны XV да канца XVIII стст. Гэтыя копіі заносіліся ў розныя “кнігі” (ці “сшыткі”) па тэматычнай прыкмеце. У канцы XVI ст. усе “кнігі”, якія накіпіліся за XV – XVI стст. і да таго часу значна абвятшалі, па распараджэнні канцлера Льва Сапегі сталі перапісвацца ў кнігі-копіі. Перапіска праводзілася без папярэдняй апрацоўкі ці сістэматызацыі дакументацыі, у выніку чаго ў кнігах-копіях, асабліва што ахоплівалі дакументацыю канца XV – XVI стст., назіраецца відавая і храналагічная непаслядоўнасць тэкстаў дакументаў. Да нашага часу дайшлі менавіта гэтыя кнігі-копіі, што ўтрымліваюць дакументацыю XV – XVI стст., і аўтэнтычныя кнігі, створаныя на працягу XVII – XVIII стст.

Матэрыялы “Метрыкі” ВКЛ з’яўляюцца тым кладзезем інфармацыі, якая на сённяшні дзень вельмі нераўнамерна прыцягвалася для разгляду знешнепалітычнай праблематыкі. Змест дыпламатычнага ліставання, тэксты пасольстваў, вяршыцельных і ахоўных лістоў, разнастайныя “навукі” паслам і г. д. утрымліваюць надзвычай каштоўную інфармацыю як па зносінах ВКЛ з

іншымі дзяржавамі, так і па ўнутранай структуры арганізацыі знешнепалітычнай службы Княства і з'яўляюцца вельмі каштоўнай аўтэнтчнай крыніцай па пытаннях знешняй палітыкі ВКЛ, закранаючы амаль усе складаючыя гэтай з'явы. Апошняе дазваляе лічыць матэрыялы “Метрыкі” ВКЛ найбольш значным фундаментам пры даследаванні знешнепалітычнай праблематыкі.

Дакументацыю, што выходзіла са сцен канцылярыі ВКЛ і мела непасрэднае дачыненне да асвятлення пытанняў знешняй палітыкі, па функцыянальным прызначэнні ўмоўна можна падзяліць на дзве групы: фінансава-ваенна-мабілізацыйную і пасольска-дыпламатычную. Апошняя група прыцягвае ўвагу навукоўцаў сваёй відавой разнастайнасцю.

У яе склад уваходзяць разнастайныя дакументы, прама звязаныя са сферай дыпламатыі і з выкананнем пасольскіх місій. На дадзены момант вядомыя па меншай меры чатыры прапанаваныя класіфікацыі гэтай дакументацыі. Першая, аўтарам якой з'яўляецца расійская даследчыца Е.І. Індова, распрацавана ў 1972 г. у дачыненні да маскоўскай дыпламатычнай дакументацыі, аднак можа быць выкарыстана і для ліцвінскіх папер гэтага тыпу [2, с. 302-307]. У аснову класіфікацыі быў пакладзены змест дакументаў, на аснове чаго былі выдзелены пяць іх груп:

1) Дакументы на права на пасольства і пра забеспячэнне харчам і сродкамі руху (“апасныя” і “падарожныя” граматы);

2) Асабістыя дакументы паслоў (“вярыцельныя” граматы, маскоўскія “памяці” ці літоўскія “навукі” паслам);

3) Прамовы (пасольскія, размоўныя, прамовы ў адказ);

4) Дакументы дзяржаўныя (“даканчанні”, што ўтрымлівалі ўмовы міру ці перамір'я);

5) Справаздачы паслоў (у ліцвінскай дакументацыі сустракаюцца адзінкавыя экзэмпляры).

Другая класіфікацыя была прапанавана Г.Л. Харашкевіч. У яе аснову было пакладзена паходжанне дакументаў, у адпаведнасці з чым выдзяляліся шэсць іх груп [4, с. 37]:

1) Цяжучая дыпламатычная перапіска (пасланні, дастаўляемыя ганцамі);

2) Дакументы, звязаныя з выездам упаўнаважаных прадстаўнікоў дзяржавы за яе межы з дыпламатычнай місіяй (“вярыцельныя” граматы, “наказы”, “навукі” паслам);

3) Дакументы, якія ўзніклі ў ходзе выканання пасольстваў (справаздачы паслоў);

4) Дакументы, якія афармлялі знаходжанне дыпламатычных прадстаўнікоў іншых дзяржаў на тэрыторыі ВКЛ (“апасныя” лісты, “апасы”, “глейты”) і гарантавалі бяспеку іх прыезда і ад'езда;

5) Дакументы, якія фіксавалі ўстанаўленне добрасуседскіх адносін з суседнімі дзяржавамі (дамоўныя і ратыфікацыйныя граматы);

б) Дакументы, з дапамогай якіх ажыццяўляўся разрыў дыпламатычных адносінаў з іншымі дзяржавамі (“отказные” граматы).

Трэцяя класіфікацыя была прапанавана літоўскім даследчыкам Э.Д. Банёнісам [1, с. 17-18], які прапанаваў падзяліць усю дакументацыю, выдаваемую канцылярыяй для патрэб паслоў, на дзве групы:

1) Дакументы паслоў (“вярыцельныя”, “падводныя”, “апасныя” граматы, а таксама мандаты);

2) Дыпламатычныя дакументы (прамовы паслоў, тэксты пасольстваў, адказы замежным паслам, міжнародныя дамовы і г. д.).

Нарэшце, чацвёртая класіфікацыя была прапанавана беларускім даследчыкам У.І. Канановічам [3, с. 39]. Праўда, аўтар не ўдакладніў па якой прыкмеце ўся пасольская дакументацыя была падзелена ім на тры групы, аднак можна выказаць меркаванне, што яны размяркоўваліся па функцыянальным прызначэнні:

1) Асабістыя дакументы паслоў, якія сведчылі пра асобу пасла, фіксавалі ўмовы праезду пасла да пункта прызначэння за мяжой, знаходжання там і вяртання назад (“вярыцельныя”, “апасныя” (“глейтоўныя”) лісты, “падарожныя” (“падводныя”, “праезджыя”) лісты, а таксама “мандаты”);

2) Дакументы, прызначаныя непасрэдна для выканання канкрэтнага дыпламатычнага даручэння (інструкцыі (“навукі”) паслам, тэксты іх прамоваў на аудыенцыях і перамовах);

3) Дакументы, што з’яўляліся вынікам пасольства і ў якіх падсумоўваліся яго вынікі (міждзяржаўныя дамовы і пагадненні, справаздачы паслоў. А таксама “размётныя” (“складныя”) граматы).

На наш погляд, апошняя класіфікацыя найбольш удала вызначае магчымыя межы класіфікацыйных груп дыпламатычнай дакументацыі і дазваляе пазбавіцца грувасткай дробнасці дзвюх першых і пэўнай схематычнасці трэцяй, хаця яны таксама маюць права на існаванне. Адзіная заўвага, якая напрашваецца адразу ж, звязана з прапановай уключыць у другую класіфікацыйную групу такія тыпы дакументаў, як матэрыялы цяжучай дыпламатычнай перапіскі і “обидные” спіскі. Тады апошняя класіфікацыя будзе ахопліваць усю шматлікасць пасольска-дыпламатычнай дакументацыі.

Такім чынам, са сказанага вышэй можна зрабіць выснову, што пры распрацоўцы праблемы знешняй палітыкі ВКЛ канца XV – сярэдзіны XVI ст. ёсць магчымасць абaperціся на значны аб’ём розных тыпаў і відаў крыніц, якія дазваляюць раскрыць змест і сутнасць асноўных накірункаў знешняй палітыкі ВКЛ і вызначыць сам механізм знешнепалітычнай дзейнасці.

Літаратура:

1. Банёніс, Э.Д. Посольская служба Великого Княжества Литовского (середина XV в.-1569 г.): Автореф. дис...канд. историч. наук: 00.07.02/ Э.Д. Банёніс; Ин-т истории АН Литвы. – Вильнюс, 1982. – 21 с.

2. Индова, Е.И. Русская посольская служба в конце XV – первой половине XVI в./ Е.И. Индова// Феодальная Россия во всемирно-историческом процессе: Сборник статей, посвященных Л. В. Черепнину. – М.: Наука, 1972. – С. 294-311.

3. Канановіч, У.І. Дыпламатыя Вялікага княства Літоўскага ў 1480 - першай чвэрці XVI ст. (Адносіны з Вялікім княствам Маскоўскім і Крымскім ханствам): Дыс. ... канд. гіст. навук: 07.00.02/ У.І. Канановіч. – Мінск, 1997. – 95 с.

4. Хорошкевич, А.Л. Посольская документация ВКЛ в конце XV – начале XVI в./ А.Л. Хорошкевич// Литовская Метрика: Тезисы докл. межресп. науч. конф., апрель 1988 г. – Вильнюс: Ин-т истории АН ЛитССР, 1988. – С. 36-38.

Библиотека БГУИР